až do 24./1 1849«. Spis p. Dvořákův nepodává snad pouhý otisk těchto protokolů (jak by se mohlo zdáti dle titulního listu), nýbrž souvislé, ovšem pro širší vrstvy psané vylíčení dotyčného jednání sněmovního, kteréž arci následkem toho, že spisovatel nechává mnoho mluviti protokoly a příliš si všímá událostí zevnějších, není tak pragmatické, jak by mělo býti ze stanoviska historicko-právního. Než i spis p. Dvořákův usnadňuje přehled, přinášeje výtah obsahující vše podstatné ze shora uvedených protokolů sněmovních, nejméně šestkrát tak obšírných (byť i terminoloyie i nazírání na věc nebyly vždy právnicky bezvadnými). Látce spisu p. Dvořákova dostalo se již před tím pragmatického spracování (nehledíc k přehledu v Springerově Geschichte Oesterreichs II., 379—385) aspoň z části, pokud totiž jde o zasedání posledního sněmu stavovského, dobrým článkem Dra Mezníka v Osvětě r. 1875, který pak r. 1877 vyšel samostatně. Část materiálu p. Dvořákem použitého uveřejněna též ve sbírce J. M. Černého »Boj za právo«. *Dr. Jar. Demel.*

Moravská zřízení zemská. Napsal *Jindřich Dvořák.* V Brně 1900, nákladem vlastním, stran 89 v malé 8ce.

V tomto spisku nejsou obsažena moravská zřízení zemská vesměs, ani žádné z nich celé, než jen výtahy z některých, ostatek pak spisovatel mluví sám o zřízeních zemských markrabství Moravského; a to v tomto pořadí: Na str. 3—5 vysvětluje se krátce vznik moravských zřízení zemských z knihy Tovačovské, a kterak ústava zemská se proměnila roku 1628 až 1848, kdy usnesením sněmu a schválením jeho vyvinul se novodobý sněm moravský, »od něhož upustiti nemůžeme a nesmíme nikdy«. Potom obšírněji vykládá se vývoj ústavy moravské, počínajíc od statutů Kunrátových z r. 1189 (str. 6), kterak ty statuty byly v některých krajích prohlašovány 1222, 1229 a 1239 (7), kterak prý byly potvrzeny od krále Jana 1311 (8); o proměně Moravy v léno koruny České, které prý král Karel odevzdal svému bratrovi 7. ledna 1350 (místo 26. prosince 1349 str 8); o landfridech moravských (10), o knize Tovačovské (11), z níž otiskují se zde na str. 14—25 články týkající se veřejného práva; o knize Drnovské (25), o soudě panském (27); o dvou článcích knihy Tovačovské, jež do zřízení zemského 1535 nepřišly, opět však byly tištěny v ZZ. 1545, později pak opět byly vypouštěny (29); o jazyce úředním na Moravě před převratem Bělohorským a po něm (30); o pracích sněmů a kommissí stavovských k vydání zřízení zemských 1535 (31), 1562 (34), 1604 (36), další pokusy o revisi (40); o oktrojovanén obnoveném ZZ. 1628 (43), z něhož doslovně otiskují se články, týkající se práva veřejného (46—59); charakterisuje se doba absolutismu 1628—1789 (59); která provilegia byla 1628 Moravanům potvrzena (63); o deklaratoriích 1638 a o pokusích stavovských ke zlepšení obnoveného ZZ. (67), o bezvýsledném revidování 1710—1755 (68); o změnách vykonaných v ZZ. 1686—1811 (69); o desideriích stavů moravských 1790 (72), jaký byl jich výsledek (76). O sněmování moravském 1848 (80), snešení sněmu moravského 27. dubna o složení budoucího sněmu, potvrzené 10. května (82), nový sněm pak usnáší se o nové ústavě zemské 20. září 1848 (86), kteráž však nedošla potvrzení. O diplomu říjnovém 1860 (87). Právně platnou na Moravě jest ta ústava, na jejímž základě novodobý sněm zasedal od 31. května 1848 do 24. ledna 1849 (89). — V knížce schází přehled obsahu, jenž by znázorňoval postup výkladu; kdyby jej byl spisovatel udělal, snad by byl také místy poopravil pořádek. —

Ferd. Menčik, Kaiserin Maria Theresia und Friedrich Graf Harrach. (Věstník král. čes. Spol. Náuk, třída fil. hist., za 1899.) 1900.

Podávají se zde příspěvky (z Harrachovského archivu ve Vídni), které mají osvětliti poměr českého nejv. kancléře hraběte Harracha k Marii Terezii

v době jejích reform 1748–1749. Pokud jde o berní a vojenskou soustavu hr. Haugwitze, ukazuje se zvláště, kterak H. jako hlava šlechty v Dolních Rakousích (v květnu 1748) odporoval břemenu, jež této zemi mělo vzejíti z berního recessu; že však, když hrozila z toho úplná roztržka s panovnicí, od svého odporu zase upustil, načež jaksi odměnou stát odkoupil mu mýto v Mostu n. L. za 100.000 zl. Co se týče nenáhlého obmezování a konečného zrušení české dvorské kanceláře, tu dovídáme se, že když Marie Terezie dne 28. září 1748 nařídila zvláštní dvorskou komisi k bezprostřednímu vyřizování záležitostí rektifikačních (katastrálních) s pominutím české kanceláře, hr. Harrach zvláštním podáním toho dosáhl, že panovnice ponechala tyto záležitosti kanceláři aspoň ad expediendum a k obyčejnému podpisování. H. totiž uváděl, že »solang die böhm. Länder in ihrer jetzigen Verfassung stehen, haben nach Anleitung der Landesordnung die politische und solche Sachen, welche den Statum betreffen, durch die [böhmische] Kanzlei tractirt werden müssen«, a že tato dosavadní »in der L.-O. sich gründende Verfassung« také tenkrát zůstala Marii Terezii zachována, když provádění soustavy Haugvicovy — s vyloučením české kanceláře — uloženo bylo zvláštní dvor. deputaci pod vlastním praesidiem panovnice, ježto přec expedice odtud k zemským guberniím a deputacím měly se díti i dále »kanálem« kanceláře (arci bez další její deliberace). Později Marie Terezie dne 19. listopadu 1748 pokročila v centralistické snaze tím, že expedice rozhodnutí učiněných ve dvorské deputaci (připravovaných subdelegovanou komisí hr. Haugwitze) přikázala sepisovat hned přítomnými protokolisty, ne už dvorskými úřady, — ale i tu aspoň podpisování formálně zůstávalo ještě dvorským chefům (dle zemí a materií). Také když panovnice dne 3. list. t. r. vyhradila si rozhodovati v případě, že by zástupce bankálu do kanceláře docházející s touto se nesrovnával, přece ve příčině patentů do zemí nebo připomínek ve věcech důchodkových měla kanceláři zůstávati expedice, po případě i deliberace.

V prosinci 1748 Marie Terezie rozhodla se již sama převzíti placení české kanceláře (bez příspěvku stavů); tu nařizovala, aby na Moravě jako v Čechách pouze záležitosti soudní se ponechávaly do plena gubernií, publica aby byla vyřizována v komissi užší; a rovněž tak i plenum české kanceláře mělo se obmezovati na justiciale, kdežto publica neb politica vyřizovati měl nejv. kancléř sám se 2 rady (byla v tom spíše odluka politické správy od justice, než této od oné). Konečně po všelikých těch pokusech a přípravách došlo k úplnému zrušení české dvorské kanceláře dne 1. května 1749; tu pak o nějakém odporu neb hájení českého státního a ústavního práva se strany hraběte Harracha nedovídáme se — ničeho. Autor dokonce z toho, že Marie Terezie hr. Harrachovi i nadál určila první místo v konferenci in internis, usuzuje, že hr. H. těšil se i potom úplné přízni panovnice (a že tedy je mylnou zpráva vyslance benátského, že by brzská smrt hraběte dne 4. června t. r. uspíšena byla zrušením české kanceláře, v jejíž čele dosud byl stál).

Příspěvky autorem nám podané zasluhují pozornosti; toliko lze litovati že nejsou úplnější. Aspoň lze s druhé strany připomenouti, že Marie Terezie ve svých pamětních spisech (vyd. Arnethem v A. f. öst. Gesch. 47) sama dí, že hr. Harracha úmyslně a schválně do konference přibírala (str. 348, tedy

ne ze zvláštní milosti), ba že v brzské smrti býv. českých nejv. kancléřů hr. Kinského i hr. Harracha r. 1749 viděla dokonce — přízeň prozřetelnosti; tam také lze dočísti se stížností jejích netoliko zvláště na Kinského, ale i na Harracha (na ušetřování Čech proti zemím rakouským, nepřízeň k soustavě Haugwitzově). Proto bylo by si přáti, aby autor, maje k tomu ve Vídni příležitost, pátral ještě po dalších příspěvcích k osvětlení konečných osudů české dvorské kanceláře v l. 1748—1749. Pak teprve podrobně historicky se nám vyjasní, kterak se to stalo, že Marie Terezie tak ostře zanevřela na trvání zvláštní kanceláře české a rakouské jako na »das grösste Gebrechen aus Allen«, a proč právě nejtíže snášela hodnost českého nejv. kancléře, ježto prý jeho »podloudně nabytý, zcela nesmírný pouvoir s královskou autoritou a službou nikterak není compatible« (str. 300—1: »Die Charge eines Obristen Cantzlers hat respectu deren Böhmischen Länder vor den Landesfürstlichen Dienst die stärckeste Inconvenienzen und schädlichste Würkungen nach sich gezogen«; »einfolglich die gäntzliche Supprimirung dieser Obrist-Cantzler-Stelle eine zu Beförderung des Dienstes sehr nützliche Sache ist«).

Na potřebu dalšího pátrání možno upozorniti tím spíše, uvedeme-li, že ku př. dle Luschina (Grundriss der öst. Reichsgesch., 214—5, 316) zrušení české kanceláře nikterak nebylo »velkým bezpravím«, za jaké prý je vydávají novější obhájci českého státního práva; náleželať prý panovnikovi neobmezená výsost nad úřady zeměpanskými, jakým byla i dvorská kancelář, a zrušení její bylo »einfacher Verwaltungsact, gegen den sich auch kein Widerspruch erhob«. Naproti tomu s české strany aspoň dnes spatřuje se v tomto aktu státní i ústavní převrat, jelikož i absolutní králové pobělohorští v Čechách mohli a měli vládnouti toliko z královské moci české, což tedy mělo také docházeti náležitého výrazu; hodnost kancléřská pak byla také částí ústavy zemské a stavovské (hodností domácího panského stavu), a kancelář sama trvala ústavně dle privilegií a Obn. Zř. Z. F. 1 a 4 (také stavové platili na ni). Třeba ted zajisté blíže poznati, pokud zvláštní řády českého státu také druhdy, už v l. 1748—1749, byly kým há eny neb nikoli.

Prozatím víme aspoň tolik, že sněm český sám, jakmile v červenci 1748 provádění soustavy Haugwitzovy s pominutím král. místodržitelstva bylo uloženo zvláště zřízené zemské deputaci (podobně při dvoře zvláštní dvorské deputaci, s odstrčením české kanceláře), pozdvihl své stížnosti; Marie Terezie však naproti tomu zvláštní deklaratorií z 30. srpna 1748 prohlásila, že nebylo prý jejím úmyslem ani v nejmenším činiti ujmu stavům v jich dobře nabytých privilegiích a právech, že však jí jako vládnoucí královně v Čechách zůstává volno, abv militare mixtum, contributionale et camerale dala obstarávati, kýmkoli ona chce. Po tomto odbytí arci nevíme o dalším odporu stavů; zprávy vyslance benátského mluví sic o »všeobecné vnitřní nespokojenosti« jejich ale sotva se vzchopili k dalšímu odporu, kdy již povolením 10letého recessu rozhodující moc vydali z rukou, a když velká část stavů vůbec asi cítila se ještě kompromittována holdováním Karlu Albrechtovi r. 1741 a hleděla tudíž býti povolnou. Mimo to nesluší zapomínati, že současníkům celý státoprávní dosah zrušení české kanceláře nebyl asi jasným: nemohloť tehdáž ještě o tom býti žádné pochybnosti, že Marie Terezie, byť i nedbala vnitřních práv stavovských, zůstává v českých zemích stále královnou českou. Ovšem také zů-

stával povolán hájiti samostatnosti českých zemí zvláště ten, o něhož tu šlo nejblíže, totiž český nejv. kancléř. Z příspěvkův autorem nám podaných vysvítá, že hrabě Harrach r. 1748 ujímal se svého úřadu netoliko při zřízení dvorské komise rektifikační, ale patrně i v případě značně vážnějším, při zřízení dvorské deputace, kdy formálně zachoval kontrasignaci rozhodnutí tamže učiněných. Avšak snad je možno, spatřovati ozvěnu jisté obrany ještě při samém zrušení české kanceláře, totiž v samém znění nejv. vlastních listů panovnice z 1. a 2. května 1749 (otištěných Maasburgem, Gesch. der ob. Justizstelle in Wien). V prvém mluví se o ústavě zemské aspoň oboru justice, nikoli politické správy (werden die in der Uralten Lands-Verfassung gegründete Obrist-Land-Officiers in ihrer in der Lands-Ordnung enthaltenen activitaet und officiis vor wie nach conserviret). V druhém zase přikládá se státnímu (zahraničnému) kancléři hr. Ulfeldovi »die praerogatio und Stelle eines Böhmischen Obrist- u. Österr. Canzlers« aspoň ad hoc, kdekoli takovéto kontrasignatury »ohnumgänglich« bude potřebí; — tuť se přiznává, že jsou záležitosti, »die nach deren Länder Verfassung, sonderlich der Böhmischen nicht wohl anderst als von einem zeitlichen Böhmischen Obrist-Canzler oder einem Öster. Canzler gefertigt werden können«, jako ku př. plná moc k volbě krále římského, listiny lenní, povýšení stavovská a pod. Proto také Marie Terezie již r. 1753 uznala za nutné, aspoň formálně zas obnoviti hodnost českého nejv. kancléře (arci po centralisticku ji kumulujíc s hodností rakouského prvního kancléře). Také ještě v l. 1762—1763 nejvyšší dvorské úřady českorakouské (společné) ujímaly se toho, že král. nejv. zemští úředníci mají dle ústavy býti zároveň místodržícími v Čechách. *BR.*

Ferd. Menčík, Beiträge zur Geschichte der kais. Hofämter (Arch. f. öst. G. 87). Vídeň 1899, str. 117. Autor podává nám historické příspěvky o dvorních či dvořanských úřadech v 16. a 17. století (zvláště na základě schematismů a účtů dvor. úřadu pokladního, z dvorní knihovny); při tom zároveň otiskuje na 81 str. některé úřední instrukce (z archivu Harrachovského). Nebylo jeho úkolem stopovati starší vývoj a styky s dvorními řády burgundskými neb španělskými; také z doby Ferdinanda I. připomíná pouze všeobecnou instrukci dvorských úřadů z r. 1537. Osu spisu tvoří spíše doba Maximiliána II., jenž v l. 1561—62 ještě za života svého otce dal zvláštní instrukce svým hlavním hodnostářům: nejv. hofmistru, nejv. dvornímu maršálku, nejv. komorníku a nejv. podkonímu (štalmistru); ty 4 instrukce (zde otištěné) měly patrně starší, tradicionální základ, zůstaly po nastoupení Maximiliánově v platnosti a také pozdéji byly podkladem pro další revise za panovníků následujícího století. — Nejv. hofmistr byl vůbec přední osobností dvora; přijímal též cizí hosty jmenem panovníka, měl přední úkol při dvorních slavnostech; byl při dvoře vůbec vrchním dozorcem co do kázně i hospodářství, ač tak že namnoze bylo mu jednati v dorozumění s nejv. dvorním maršálkem (co do soudnictví) a nejv. komorníkem (co do financí); vedlé toho časem nabýval (v 17. století politického vlivu v tajné radě neb konferenci (ostatně už roku 1565 přel sa o pořadí s presidentem tajné rady). Instrukce hofmistrova byla revidována r. 1571 a na zač. 17. století, pak r. 1625 (při nové dvorní organisaci za kníž. Gundakhra Liechtensteina); tu již účty nejv. komorníka nepodléhaly kontrole hofmistrovské, ovšem ale účty nejv. štalmistra. Revisní komise 1651 dala as, podnět k sepsání zvláštní knihy ceremoniálií a tím i úřadu ceremonářského). — Druhé místo zaujímal nejv. dvorní maršálek, jenž po případě hofmistra zastupoval; teprve na zač. 17. stol. komorník dosahuje přednějšího pořadí. Příslušelo mu vykonávati moc soudní (ev. i policejní) nad dvořan-